



## FISURI ÎN ZIDUL REALITĂȚII

... Cred că între realitate și vis stă o subtilă membrană translucidă și, pe alocuri, fărâmicioasă, prin care, în timpul somnului, putem întrezări ce se petrece dincolo. Uneori, membrana se rupe, iar realitatea și visul interferează, cu efecte imprevizibile, în genere catastrofale.

LUIS GARCÍA JAMBRINA – *Vise paralele*

Cînd ne-am cunoscut, în urmă cu cîțiva ani, nu bănuiam că de Luis mă va lega o prietenie profesională atît de profundă și de simplă, totodată. Mult mai tîrziu, mi-am dat seama că ea a pornit, instinctiv, de la iubirea neștiută pe atunci, dar comună de-o viață, pentru Borges, Bioy Casares și Cortázar. Mai tîrziu, prietenia noastră s-a adîncit, printre altele și datorită admirației pe care i-o purtăm riguroasei și minuțioasei profesoare Rosa Navarro Durán de la Universitatea din Barcelona. Dar mult mai tîrziu am aflat că foarte cunoscutul specialist în poezie spaniolă contemporană scria – și nu numai pentru micuța Alba, fiica lui, „care îi cerea“ din cînd în cînd cîte o poveste – o proză pe care ar trebui s-o numesc fantastică, cu condiția, firește, de a nu o socoti livrescă prin excelență.

Pe vremea aceea, Luis a încercat să-mi explice cum scrie. Nu-mi mai amintesc cu precizie vorbele lui, dar am dat de câteva note scrise chiar de el:

Fiecare scriitor trebuie să-și caute nu numai un stil propriu, ci și un ritm și o întindere. Cred că eu practic un stil simplu, un ritm alert și întinderi reduse, de aceea scriu povestiri, care nu sînt decît echivalentul literar al cursei de o sută de metri plat. [...] În plus, scriu povestirile pe care mi-ar plăcea să le citesc.

Atrasă de mărturisirea lui și cu intenția de a aduce în fața cititorului român cîteva scrieri dintr-o categorie nespuse de dragă sufletului meu, adică inspirate din ceea ce ne oferă mai generos literatura însăși, n-am ales un volum de povestiri scrise de Luis García Jambrina (1960, *Zamora*), ci am preferat să alcătuiesc această antologie, al cărei sumar schițează portretul unei personalități literare deosebite.

Autorul, doctor în Filologie Hispanică al Universității din Salamanca, și expert în Scenarii de Ficțiune pentru Televiziune și Cinematografie al Universității Pontificale din același oraș, este conferențiar la Departamentul de Literatură Spaniolă și Hispanoamericană al Universității din Salamanca și s-a specializat nu numai în literatura spaniolă a secolelor XX și XXI, ci și în relația film-literatură. Face critică literară de întîmpinare la suplimentul *Blanco y Negro Cultural* al marelui ziar madrilen *ABC* și colaborează la numeroase publicații din Spania și Europa cu comentarii critice pe teme de literatură și film.

Luis García Jambrina a publicat numeroase monografii critice, dar și, așa cum spuneam, creații literare proprii. Începînd din 1999, este directorul *Întîlnirilor de Literatură Spaniolă de la Verines* (Asturii), pe care le organizează Universitatea din Salamanca, în colaborare cu Ministerul Educației și Culturii din Spania, între scriitori și critici aparținînd tuturor etniilor din țară. A dedicat importante studii

poeziei spaniole contemporane. Colaborează regulat la revista *Blanco y Negro Cultural*, suplimentul ziarului *ABC*. În 1999, a primit Premiul Fray Luis de León pentru eseu.

A scris diferite culegeri de povestiri, printre care *Concurs la Morgă și alte răfuieli* (1995), *Morți, S.A.* (2005), și figurează cu povestiri în antologiile *Poveștile care povestesc* (1998) și *Povești din Castilia și León* (2002).

Antologia oferită avizaților cititori români de literatură fantastică cuprinde povestiri selecționate din aceste volume, dar și cîteva ficțiuni inedite, iar pentru accesul la ele îi mulțumesc încă o dată autorului, fiindcă, în opinia mea, ele schițează portretul ispititor al unui scriitor de sorginte subtil cortazariano-borgesiană. Numărul lor s-a nimerit să fie trei-sprezece, dar, molipsindu-mă de ironicele spaime ale martorilor lui naratori, am mai adăugat una, care, poate și prin dimensiunile ei, definește mai precis unele din trăsăturile esențiale ale scrisului lui García Jambrina.

Autorul are un stil ușor, plăcut, adeseori familiar, care, la primul contact, adică la lectura primelor rînduri ale povestirii, nu prevestește nimic, cu atît mai puțin ceva surprinzător. Dar stilul ușor, de șuetă la o cafea, nu-ți oferă nimic anodin, ci te conduce subtil chiar spre poarta misterului, în mijlocul fantasticului sau al neașteptatului.

Această poartă e din același lemn cu fisura cortazariană. Prin ea se strecoară un neobișnuit atît de intens, că frizează fantasticul. Dar poarta nu e unică, de cele mai multe ori sînt mai multe. Uneori apar cînd te aștepți mai puțin, alteori se succed în cascadă, iar lectura lor – inclusiv efortul de a da pagina – devine o adevărată cascadorie. De foarte multe ori, la fiecare asemenea poartă adastă un martor narator. Dacă imaginea nu mi s-ar părea ușor riscantă, aș spune că și acești martori vin în cascadă și execută – gravitînd între real și ireal – adevărate cascadorii.

Încercînd să sintetizez tematica garcijambriniană, mi-a atras atenția faptul că livrescul îi oferă autorului, în același timp: A. o reprezentare artistică a realității: a) potențată la

superlativ; b) *selectivă*, deoarece recurge la simpatii, preferințe, afinități selective; c) sintetic *coerentă*, deoarece „ordonează“ haosul; B. o **reprezentare auctorială**, *subiectivă*, ceea ce presupune că abordează lumea de pe pozițiile Autorului, pe care e obligatoriu să le cunoaștem; C. o **reprezentare destinată Lecturii**, adică Cititorului, ceea ce determină: a) caracterul efectist, epatant; b) (sub)intenția sa de exemplaritate; c) perspectiva unui *după*, care începe chiar acolo unde modelul s-a oprit, fiind un *mai departe* al Cărții și dînd naștere sau devenind astfel propria realitate.

Faptele literare prezentate de Luis García Jambrina nu se nasc din contactul direct cu lumea, destul de precar la acest timid cititor împătimit, ci din ingenioasa elaborare a materiei livești în *alegorii* populate de *arhetipuri*, care vin din și se duc uneori spre **istoria literaturii**, alteori chiar spre **literatură**, ceea ce le transformă în *camuflare a literaturii în ficțiune*. Din această încercare rezultă o *proză centrifugă*, care obligă la re-citire, pentru a pătrunde *detaliul-cheie*, ceea ce exprimă *distanțarea* Autorului de viață și *timiditatea* sa în fața Cititorului, dar mai ales a vieții.

Sîntem, în chip inerent, în fața unei literaturi livești, *voluntare și exuberante*, în totalitate; dar acest livresc e *explicit*, fapt mărturisit de Luis García Jambrina la fiecare pas. Căci, să nu ne îndoim, este *livrescul* a ceea ce am putea numi *aventura vieții și a operei proprii*, fără a o falsifica nici pe una, nici pe cealaltă: *livrescul aventurii*.

„Materia livrescă“ pe care o elaborează Luis García Jambrina se constituie din fapte asimilate, de cele mai multe ori, din cărți, iar elaborarea lor este, fără nici o îndoială, un drum livresc, jalonat de elemente ce se leagă de modul propriu de a asimila și a aplica, de a analiza și a sintetiza teoria simbolurilor. E deci drumul deschis de Jorge Luis Borges dinspre livresc, predominant intelectual.

Tocmai de aceea, în cazul lui García Jambrina, literatură sau istoria literară formează un fond de texte care, în mod livresc, precede și stimulează în plan imaginativ narațiunea

fantastică. În acest demers (el însuși un element de tehnică livrescă), autorul rămîne în general coerent, *consecvent*, *logic*, adeseori riguros *matematic*, în orice caz cu o certă aparență de rigoare.

Firește, fiecare povestire se desfășoară aparent în alt loc, în genere cu alte personaje și cu o intrigă inedită. Dar în spatele tuturor, cititorul împătimit își recunoaște vechi lecturi, pasiuni, obsesii, nedumeriri.

*Cupa de cristal de la Roma* e o creație livrescă, Luis García Jambrina demonstrînd că se poate face literatură nu numai din și pe marginea literaturii, dar și din arheologie.

Ești uluit de cruzimea chandleriană a *Avantajelor și inconvenientelor unei locuințe cu beci*, dar poți foarte bine să accepți revolta nemărginită a celui care-și vede cărțile disprețuite și în primejdie de moarte.

*Overbooking* demonstrează încă o dată că există un mod extrem de subtil de a face literatură din psihanaliză, nerecugînd doar la vise. În aceeași ordine de idei, tot atît de impresionantă este și *O întîlnire amînată sine die*, unde viața se identifică cu literatura, iar sfîrșitul vieții cu sfîrșitul lecturii.

Simetric, atacul împotriva realismului din *Doar patru sau cinci suflețe face tabula rasa* toate regulile romanului realist în momentul în care mortul apare pentru a mărturisi dacă a fost ori nu asasinat. Tocmai această violare a principiului verosimilității produce umorul fin care străbate chiar și povestiri emoționante precum *Cărți poștale de la N.Y.* Citind-o, îți amintești pe loc de *Scrisori de la mama* de Julio Cortázar, care poate că e mai subtilă, dar cu siguranță total lipsită de candorile infantile atît de bine cunoscute de tatăl Albei.

Un loc aparte în volum îl ocupă *Adevărata poveste a lui Don Quijote*. Mulți critici și istorici literari ar putea face literatură din enigmaticele cu care se confruntă în fața paginilor scrise de alții, și totuși n-o fac. Meritul îi aparține întru totul lui Luis García Jambrina, care – fără s-o știe – a avut totuși un precedent în cîteva povestiri de tinerete ale lui Vintilă Horia, care

chiar după publicarea acestei ficțiuni au ajuns, în traducere, la Madrid. Comentînd această povestire în revista *Clarín* (nr. 58/iulie–august 2005) Rosa Navarro Durán, care are multe de glosat pe o asemenea temă, a subliniat îngrijorătoare „neliniște care te cuprinde, neștiind dacă... ar putea ajunge să aibă o sămînță de adevăr. Dacă ar fi așa, multe ar fi de schimbat în istoriile literaturii; aproape totul, în legătură cu această Biblie profană“.

Povestirea, scrisă într-un stil deosebit de rafinat, bazată pe o ipoteză plauzibilă și de mare simplitate, ar putea fi unul dintre cele mai inteligente eseuri despre Cervantes, dacă n-ar fi una dintre cele mai generoase povești scrise în anii din urmă. Pentru cei care cunosc mai puțin viața și opera lui Cervantes, dar care, cu siguranță, îl cunosc pe don Quijote, remarcăm că întreaga construcție a lui García Jambrina nu contrazice prin nimic datele istorice, explicînd, desigur, în mare parte, o enigmă încă nerezolvată.

Poate și mai incitantă încă e povestea *Ultimei cafele* băute de marele Miguel de Unamuno, cel despre care Mircea Eliade spunea că eseurile scrise de el sînt, și la propriu, cartea sa de căpătîi. Incitantă, mai întîi pentru că protagonistă a fost o femeie în carne și oase, dar și pentru că autorul povestirii e profesor tot la Universitatea din Salamanca, precum Unamuno.

Și totuși... alcătuită din aceeași textură a literaturii brodate pe și în jurul faptelor de istorie literară, *O moștenire ciudată* se dovedește a fi de-a dreptul obsedantă:

Trebuia să-mi închipui importanța ei – își reproșează aceeași Rosa Navarro Durán – citind datele din colofonul cărții<sup>1</sup>: a ieșit de sub tipar la 27 aprilie 2005, într-un tiraj de 666 exemplare. N-am să spun acum ce însemnătate are pentru mine cifra apocaliptică, e suficient să fie consultat acel număr din revista *Ínsula*; în schimb, am să precizez

<sup>1</sup> Este vorba de volumul *Morți S.A.* (n.tr.)

sensul pe care îl capătă această dată în *Viața lui Lazarillo de Tormes*: pe un 27 aprilie, dar din 1525, Împăratul<sup>1</sup> a intrat în Toledo, adică a pus pentru întîia oară piciorul pe străzile orașului. [...] Atunci își încheie relatarea Lázaro de Tormes...

Nu intrăm în amănunte, povestirea e la dispoziția tuturor, în volum, și eu însămi am scris cîndva, în *Adevărul Literar și Artistic*, despre cercetările doamnei Navarro Durán cu privire la autorul necunoscut al lui *Lazarillo*, dar tocmai de aceea nu e de mirare interesul pe care Rosa Navarro Durán îl arată „ciudatei moșteniri“:

... Trebuie să mărturisesc că nu pot nici să renunț la obiectivitate, nici să mă mențin în marginea textului, pentru că sînt în el (niciodată nu-i voi putea mulțumi suficient lui Luis García Jambrina, pe care nu-l cunoșteam, că mi-a rezervat un loc nici mai mult, nici mai puțin, decît pe terenul ficțiunii). Pot, în schimb, să-l invit să judece singur și să discearnă dacă datele sînt demne de crezare sau nu; aș îndrăzni chiar să-l rog să mă sfătuiască dacă mă pot baza pe ele pentru a-mi continua cercetarea.

Adevăratul protagonist al povestirii nu-i nici doctorul Aragonés, nici romanul lui *Lazarillo*, ci – fapt aproape nemăintîlnit – o enigmă literară și, mai ales, calea rezolvării ei. Iar aparenta simplitate a scriiturii e doar o capcană întinsă de profesorul de literatură pentru a ne demonstra că, putîndu-ne duce de la real la imaginar și obligîndu-ne să facem slalom printre palpabil și neverosimil, scrisul și taienele lui fac pe drept cuvînt din scriitură – și asta nu-i deloc o victorie de neglijat – propriul protagonist.

<sup>1</sup> Carlos Quintul (n.tr.)

În sfârșit, povestirea al cărei titlu l-am ales și pentru întreaga culegere, *Visse paralele*, e trecută de însuși autorul ei la categoria „ficțiunea dorinței“.

Scriu, în general, dintr-un foc, fără să știu la început nici măcar unde vreau să ajung. În acest scop, plec de la o idee, o imagine sau un simplu titlu – unul aproape întotdeauna enigmatic, chiar și pentru mine – și ele sînt cele care pun în mișcare mecanismul irezistibil al povestirii. Dar, pe lângă viteză, e necesară și concentrarea: de timp, de spațiu și, firește, de acțiune.

Sînt convinsă – doar facem parte amîndoi din seminiacitorilor neobosiți – că așa s-au petrecut lucrurile, mai ales în acest caz, al unei povestiri în care par să se îngrămădească dorințele, temerile și obsesiile unui intelectual de excepție, trăitor într-o – cum ar spune argentinianul Carlos María Domínguez – „casă de hîrtie“. Și acesta e convins că fiecare carte are un destin aparte, dar toate sînt primejdioase, căci pot schimba destinul oamenilor. Și Carlos Brauer, personajul principal al *Căsei de hîrtie*, este profesor de literatură hispanică, dar la Cambridge, și el are experiența unui deces, al kolegei lui, Bluma Lennon, pe care o calcă o mașină imediat după ce cumpărase un volum cu poeme scrise de Emily Dickinson. García Jambrina și Domínguez ne demonstrează, prin scriituri cu destule paralelisme, că banalii profesori sînt departe de a fi monotoni și plictisitori, că, din contră, existența lor tihnită de cititori la lumina veiozei ne poate face în orice clipă surprize.

Întîmplările profesorului căruia într-un punct al unei „nopti blestemate“ e posibil să i „se fi rupt membrana visului“, demonstrează că – după înseși spusele autorului – „orice ficțiune e, de fapt, în termeni vag psihanalitici, o fantasmă a dorinței“. La ficțiunea dorinței, aș mai adăuga frustrarea, fascinația și teama în fața femeii, granița nesigură dintre vis și realitate, jocul înșelător al aparențelor, care n-a mai

părăsit Spania de cînd l-a adus cu ea deziluzia barocului, ironia muștrătoare, toate caracteristicile profesorului inteligent și cult(ivat), dar nespun de timid. Povestirea este – în sensul cel mai bun al cuvîntului – extrem de onettiană, construită – ca și nuvela *Los Adioses (Despărțiri)*, de marele Juan Carlos Onetti – în jurul unei succesiuni de priviri, și nu al uneia singure – ca în cazul splendidului roman al unei priviri, *Soldații de la Salamina*, de spaniolul Javier Cercas. Concepută predominant vizual, și de aceea structurată predominant cinematografic, povestirea garcijambriniană este, și nu în ultimul rînd, o fabulă feministă, care demonstrează pînă unde a mers tranziția spaniolă la democrație și cît le-a mai rămas altora de parcurs.

Trebuie remarcat că povestirile, deși fără o aparentă legătură între ele, au nevoie, sînt legate unele de altele. Unele au personaje secundare comune. Ori personajul secundar dintr-una devine protagonistul celeilalte. Unele dialoghează indirect (de plidă, *O întîlnire amînată sine die cu Avantajele și inconvenientele unei locuințe cu beci*, cu dialogul între cărțile moarte din prima și cele vii din a doua; sau *Adevărata istorie a lui Don Quijote* cu *Ultima cafea*, care pun împreună problema manipulării istoriei) etc.

În altă ordine de idei, majoritatea povestirilor provin din deja menționatul volum cu titlu șocant, *Morți S.A.*, despre care trebuie spus că tratează mai mult despre moarte decît despre morți. Pilar Pedraza sublinia în prologul cărții că „vechii filozofi greci au demonstrat cu argumente de necombătut că nu există moarte. Există numai morți. [...] Cultura a favorizat genul fantastic, încredințîndu-i misiunea de a ține moartea în viață și de a-i menține prezenți pe morți“.

Cu toate acestea, fără să insistăm, dar pentru că Editura RAO a pregătit – spre lauda ei – o ediție nouă și necenzurată a marelui roman care a deschis în lume calea realismului magic – *Pedro Páramo* de Juan Rulfo – dorim să remarcăm, fie și în treacăt, că sîntem întru totul de acord cu remarca făcută de scriitorul spaniol Manuel Vilas, în revista *ABC*, că

morții lui Luis García Jambrina sînt asemenea celor ai lui Rulfo, pentru că vorbesc și rîd, și par vii, cu singura diferență că ai săi sînt postmoderni, iar ai lui Rulfo, tragici.

Grație ficțiunii romantice și terorii cinematografice, dar mai ales grație multor scriitori care au dat o palpabilă consistență morții și morților din literatură, această misiune a fost îndeplinită. Dar Luis García Jambrina o reia și se joacă, pur și simplu, cu moartea, într-o ambianță de-a dreptul cotidiană, uitînd de lugrubru și folosindu-și mucalit și eficient ironia și sarcasmul pentru a o demitiza. Pilar Pedraza explică pertinent acest mecanism:

Aproape toți protagoniștii povestirilor [...] sînt oameni vii, care vorbesc la persoana întîi. În poveștile cotidiene, transparente, chiar amabile, lipsite de orice atmosferă gotică, mortul nu e emanația viului, nici o metaforă, cum se întîmplă în literatura fantastică clasică, ci un personaj în plus, care vorbește și acționează de dincolo, dar nu neapărat din altă dimensiune.

Din această pricină, prezența morților apare drept ceva foarte natural. Așa se întîmplă, de pildă, și cînd ni se dă de înțeles că din lumea de dincolo, acum suprapopulată, entitățile irump în cele din urmă în realitatea celor vii, pur și simplu pentru că nu mai încap la ele acasă.

Luis García Jambrina nu este nici de departe un profesor frustrat ca scriitor. Proza simplă pe care o manevrează savant, dar nu pedant, aproape fără să ne dăm seama, îmbină magistral știința filologului care cunoaște perfect natura materialelor cu care se joacă și a operațiilor pe care le duce la bun sfîrșit, cu ingenuitatea artistului care, fără să stea prea mult la gînduri, ne deschide, cu zîmbetul pe buze, o fereastră spre abis.

Ileana Scipione

## ADEVĂRATA POVESTE A LUI DON QUIJOTE

Nu încape nici o îndoială că în *Ingeniosul Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, pe care l-a scris Miguel de Cervantes Saavedra, autorul ni se arată mai presus de ce-am putea nădăjdui de la el, dacă e să-l judecăm după celelalte scrieri ale sale; și că s-a depășit cu mult pe sine. De aceea e de crezut că istoricul arab Cide Hamete Benengeli nu-i un simplu procedeu narativ, ci ascunde o realitate profundă...

MIGUEL DE UNAMUNO

Așa că, tot pe neașteptate, uimirea ne cuprinde fără drept de apel: Cervantes n-a găsit manuscrisul; Cervantes și-a cumpărat propria carte de pe piață.

JUAN CARLOS RODRÍGUEZ

Dar eu, deși par tatăl, sînt tatăl vitreg al lui Don Quijote...

MIGUEL DE CERVANTES

Nu știu cine a zis că cea mai bună cale de a ascunde un secret este să-l povestești într-o carte. În cazul meu, nu-i vorba de un tom oarecare, ci de cea mai importantă carte a literaturii universale, după Biblie, iar eu am fost ales să fac cunoscut acest secret, deși, acum că stau și mă gîndesc, poate că nu aceasta e cea mai bună cale. Firul a început să se depene din ghem abia în urmă cu cîteva luni, pe cînd